

**HERMAN DERK LOUWES (1893-1960) BURGEMEESTER VAN
DE NEDERLANDSE LANDBOUW**

HERMAN DERK LOUWES (1893-1960)

Burgemeester van de Nederlandse landbouw

H. M. L. Geurts

Nederlands Agronomisch Historisch Instituut
Groningen/Wageningen 2002

Historia Agriculturae 32

Published by/ uitgegeven door

Nederlands Agronomisch Historisch Instituut

- Oude Kijk in 't Jatstraat 26, 9712 EK Groningen

- Hollandseweg 1, 6706 KN Wageningen

ABSTRACT

Geurts, H.M.L. (2002), Herman Derk Louwes (1893-1960), burgemeester van de Nederlandse landbouw. A biography of Herman Derk Louwes (1893-1960), the organizer of Dutch agrarian interests in a pillarized country. Published as doctoral thesis.

In 1996 the Landbouwschap (Industrial board for Agriculture) was abolished. Employers and employees were unable to find each other in a collective wage agreement. Consequently the showpiece of regulatory industrial organizations (an important symbol of the Dutch 'poldermodel') came to an end, after more than fifty years of close cooperation between organized farmers and agricultural workers.

This dissertation deals with the formation of this cooperative arrangement, from the end of the nineteenth century till the formal construction of the Landbouwschap in 1954. Special attention is given to Herman Derk Louwes, who played a major part in unifying an archipelago of extremely different organizations. With his respectful approach to all politico-religious convictions (in a pillarized society) and all interests (who varied widely in agriculture), he fulfilled an essential role in bringing them all together, unwittingly becoming a 'mayor of Dutch agriculture'.

Free descriptors: social-economic history, biography, agricultural institutions. English summary on p. 291

ISBN 90-367-1589-x

© (copyright) 2002 Nederlands Agronomisch Historisch Instituut

No part of this book may be stored in a computerized system or reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Omslagontwerp: Edward Houting BNO

Druk: Grafisch Centrum RUG

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	IX	
AFKORTINGEN	XVI	
PROLOOG	XX	
INLEIDING	1	
1	HOOFDSTUK 1	7
	GRONINGEN, ACHTERLAND VAN HERMAN DERK LOUWES	
1.1	<i>INLEIDING</i>	7
1.2	<i>GRONINGEN, ACHTERLAND VAN HERMAN DERK LOUWES</i>	8
	<i>ONTWIKKELINGEN OP CULTUREEL, POLITIEK EN LAND-BOUWKUNDIG GEBIED</i>	8
	Van cultureel isolement naar culturele emancipatie	8
	Van liberale hegemonie naar verzuiling	13
	Van organisaties voor boeren naar organisaties van boeren	18
1.3	<i>GRONINGER WESTPOLDER, BAKERMAT VAN HERMAN DERK LOUWES</i>	21
	De Westpolder	21
	Derk Roelfs Mansholt, de radicale liberaal	22
	Herman Derks ouders in de Westpolder	26
1.4	<i>HERMAN DERK LOUWES</i>	29
	Lager en voorbereidend onderwijs	32
	Rijkslandbouwwinterschool	34
	Jonge boer	35
	Lid van de afdeling Leens	36
	Herman Derks eerste opvattingen over landbouworganisaties	37
	Rederijker	40
	Huwelijk Herman Derk Louwes en Klazien Sietje Spiets	43
1.5	<i>TOT BESLUIT</i>	45
2.	HOOFDSTUK 2	49
	BOEREN- EN LANDARBEIDERSORGANISATIES TOT 1920	49
2.1	<i>INLEIDING</i>	49
2.2	<i>PERIODE TOT 1918: WORDING EN ONTWIKKELING VAN BOEREN- EN LANDARBEIDERSORGANISATIES</i>	50
	Commissies van landbouw	53
	Opkomst landbouwmaatschappijen	54
	Bundeling van landbouworganisaties	56
		IX

	Agrarische crisis eind negentiende eeuw	57
	Beginnende organisatie van landarbeiders	58
	De 'sociale kwestie' op het platteland	60
	Landbouwcoöperaties	63
	Verzuiling	65
	Protestants-christelijke boerenbond	66
	Nederlandse boerenbond	66
	Samenwerking in Nederlands Landbouw-Comité?	70
	Verhouding landbouworganisaties tot de landbouwcoöperaties	70
	Heroprichting landarbeidersbonden	72
	Landarbeiderswet	75
	Sterker wordende landarbeidersbonden in conflict met de boeren	76
	Landbouworganisaties in Groningen	78
2.3	<i>EERSTE WERELDOORLOG EN ZIJN GEVOLGEN VOOR DE ORGANISATIES</i>	82
	Oprichting Christelijke Boeren- en Tuindersbond	84
	C. van den Heuvel	86
	Herschikking landbouworganisaties in Groningen	87
	Centrale landbouworganisaties	89
	Landarbeidersbonden	90
2.4	<i>TOT BESLUIT</i>	93
3.	HOOFDSTUK 3	99
	BOEREN EN LANDARBEIDERS IN DE MOEILIJKE JAREN VAN 1920 TOT 1940	99
3.1	<i>INLEIDING</i>	99
3.2	<i>HERMAN DERK LOUWES VAN LID TOT VOORZITTER VAN GML EN KNLC</i>	102
	'Gelijkberechtiging'	102
	Boeren: een 'toegewijd, zelfbewust en eensgezind volksdeel'	104
	Groninger Maatschappij van Landbouw	109
	Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité	112
	KNLC en de samenwerking met de confessionele landbouw-organisaties	114
3.3	<i>ACHERUITGANG IN DE LANDBOUW</i>	115
	De eerste landbouwsteunmaatregel: het 'Suikerwetje'	116
3.4	<i>DE CRISIS VAN DE JAREN DERTIG</i>	118
	'Steun aan de landbouw'	119
	Landbouwcrisiswet	123
	Landbouwcrisisorganisaties	126
3.5	<i>CONFLICTEN TUSSEN DE LANDBOUWORGANISATIES IN GRONINGEN</i>	129
	Groninger Christelijke Boeren- en Tuindersbond	129

	GML-Groninger CBTB: 'huisvredebreuk'	131
	Opkomst boerenbonden en oprichting Landbouw en Maatschappij	138
	Jan Smid	140
	Herman Derk - Groninger Boerenbond: omstreden lidmaatschap	141
	Consequenties van de conflicten in Groningen	147
	Herman Derk, opkomend fascisme en L en M: 'vleugels gebrand'	148
3.6	<i>BOEREN EN LANDARBEIDERS IN DE JAREN DERTIG: 'MEER SAMENWERKING'</i>	153
3.7	<i>BOERENPENSIOEN: 'ONMISBARE AANVULLING'</i>	158
3.8	<i>'BLIJVENDE LANDBOUWORDENING'</i>	159
3.9	<i>VOORBEREIDING VOEDSELVOORZIENING IN OORLOGSTIJD</i>	166
3.10	<i>TOT BESLUIT</i>	168
4.	HOOFDSTUK 4	171
	DE TWEEDE WERELDOORLOG	171
4.1	<i>INLEIDING</i>	171
4.2	<i>HET UITBREKEN VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG</i>	171
	Eerste overleg tussen overheid en landbouworganisaties	172
	Rijkscommissaris Seyss Inquart	173
4.3	<i>EENHEIDSTREVEN: ORGANISATIE NAAR NEDERLANDS OF DUIJS MODEL?</i>	174
	Terreinverkenning en positiebepaling	175
	Samenwerking tussen de landbouworganisaties	176
	Sociale sectie	179
4.4	<i>TOENEMENDE DRUK VAN DE BEZETTER</i>	182
	Gelijkschakeling sociaal-democratische landarbeidersbond NBAL	183
	Eén, drie of vier landbouworganisaties?	184
	Verbreiding samenwerking boeren- en landarbeidersorganisaties	187
	Commissie-Posthuma	190
4.5	<i>TEWERKSTELLING IN DUITSLAND</i>	194
	Landarbeiders	194
	Boeren naar Oost-Europa	195
4.6	<i>ALGEHELE GELIJKSCHAKELING</i>	197
	Protestants-christelijke landarbeidersbond NCLB	197
	Katholieke landarbeidersbond St. Deusdedit	198
	Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond	199
	Christelijke Boeren- en Tuindersbond en Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité	201
		XI

4.7	<i>ONTWIKKELINGEN NA DE GELIJKSCHAKELING</i>	208
4.8	<i>ONDERGRONDS OVERLEG</i>	209
4.9	<i>TOT BESLUIT</i>	213
5.	HOOFDSTUK 5	217
	HERMAN DERK, STICHTING VOOR DE LANDBOUW EN LANDBOUWSCHAP 1945-1960	217
5.1	<i>INLEIDING</i>	217
5.2	<i>HERMAN DERKS VISIE OP DE LANDBOUW</i>	218
5.3	<i>NEDERLAND NA DE TWEEDE WERELDOORLOG</i>	220
	Wisseling van de wacht bij boeren- en landarbeidersorgani- saties	221
	Herman Derk en de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie	223
	Vorbereiding Stichting voor de Landbouw	225
	Verantwoording aan de achterban	226
5.4	<i>STICHTING VOOR DE LANDBOUW</i>	229
	Hoofdbestuur	229
	Instelling commissies	230
	Dagelijks bestuur	231
	Provinciale stichtingen	233
	Overlegcircuit	233
	Betekenis Herman Derk	235
5.5	<i>ONDERHUIDSE SPANNINGEN</i>	236
	Uitgave eigen orgaan Stichting voor de Landbouw	237
	Voorzitterschap Stichting voor de Landbouw	239
5.6	<i>DUBBEL VOORZITTERSCHAP ONDER DRUK BIJ HET KNLC</i>	240
	Keuze Herman Derk: voorzitter KNLC of Stichting voor de Landbouw?	241
5.7	<i>VERHOUDING DRIE CLO'S TOT DE STICHTING VOOR DE LANDBOUW</i>	244
	Financiering als maatstaf van betrokkenheid	246
	Financiering uit heffingsgelden	247
	Aanhoudende discussies binnen KNBTB en KNLC	248
5.8	<i>LANDBOUWBELEID</i>	250
	Periode van schaarste	250
	Kleine boeren	252

	Vrijwillige sanering	254
	Van schaarste naar overvloed	255
	Landarbeiders	256
5.9	<i>BOERENPENSIOEN IN DISCUSSIE</i>	257
	Aanloop	257
	Tweede fase	259
	Beslissing	260
5.10	<i>LANDBOUWVOORLICHTING: ILLUSTRATIE TAAK- AFBAKENINGSPROBLEEM</i>	262
	Landbouwvoorlichting	262
	Onenigheid over samenstelling afvaardiging Landbouwvoor- lichtingsraad	263
5.11	<i>BETEKENIS STICHTING VOOR DE LANDBOUW VOOR BOEREN EN LANDARBEIDERS</i>	265
5.12	<i>LANDBOUWSCHAP</i>	267
	Vorbereiding	267
	Oprichting Landbouwschap	269
	Provinciale raden: paritaire samenstelling?	271
5.13	<i>HERZIENING GARANTIEBELEID</i>	274
5.14	<i>POSITIEWISSELING</i>	276
	Dominantie van akkerbouw naar veehouderij	276
	Mechanisatie: declassering herenboer, opkomst kleinere boer	278
5.15	<i>NADEREND AFSCHEID HERMAN DERK</i>	279
	Afscheid van de boerderij	279
	Afscheid van het Landbouwschap	280
	Ziekte en overlijden Herman Derk	282
5.16	<i>TOT BESLUIT</i>	282
	 SAMENVATTING	 287
	 SUMMARY	 291
	 BIJLAGEN	 295
	1.1 Voorouders Herman Derk Louwes	295
	1.2 Families Louwes en Mansholt	296

2.1	Overzicht van het aantal leden van de landbouworganisaties	297
2.2	Gespecificeerd overzicht van het aantal leden van de landbouworganisaties per provincie	298
2.3	Overzicht van het aantal leden van de landarbeidersorganisaties van 1896-1920	299
3.1	Overzicht van het aantal leden van de landbouworganisaties	300
3.2.	Overzicht van het aantal leden van de landbouworganisaties in de provincie Groningen	301
3.3.	Overzicht van het aantal leden van de landarbeidersbonden 1920-1940	302
3.4.	Overzicht van het aantal leden van de landarbeidersbonden 1920-1940 in de provincie Groningen	303
3.5	Overzicht van afgesloten cao's in 1938	304
3.6	Overzicht van de in 1938 afgesloten landbouw-cao's in verhouding tot de ledentallen 3 CLO's (1936)	307
5.1	Overzicht van het aantal leden van de boeren- en landarbeidersorganisaties van 1945-1960	308
	NOTEN	309
	GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN	346
	AANGEHAALDE DAG(WEEK)BLADEN EN PERIODIEKEN	347
	AANGEHAALDE GESPREKKEN	348
	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	349
	ILLUSTRATIEVERANTWOORDING	
	Omslag. Mevr. S.L. Louwes-Robertson Baarn	I, 6
	Ouderlijk gezin: H.J. Louwes en W. Tonkes, S.L. Louwes en H.D. Louwes. S.L. is de oudste, geb. 1889; H.D. de jongste, geb. 1893). Mevr. S.L. Louwes-Robertson Baarn (zonder datum)	XIX

Echtpaar H.D. Louwes-K.S. Spiets (zonder datum). Groninger Archieven	44
Gezinsfoto H.D. Louwes en K.S. Spiets met hun drie zonen: Hendrik Jan, geb. 1921; Anco Johannes, geb. 1922; Stephanus Louwe, geb. 1924 (zonder datum). Mevr. S.L. Louwes-Robertson Baarn	47
Boerderij Nieuw Midhuizen in de Westpolder te Vierhuizen. Ir. A.J. Louwes Lelystad	48
Jeugdfoto S.L. en H.D. Louwes (zonder datum). Groninger Archieven	97
H.D. Louwes 6 juni 1919. Groninger Archieven	98
Woonhuis van het echtpaar H.D. Louwes-K.S. Spiets te Zuidhorn na hun vertrek van de boerderij in 1955. Groninger Archieven	216
Weekagenda H.D. Louwes 9 tot en met 14 december 1957. Groninger Archieven	273
H.D. Louwes (zonder datum). Ir. A.J. Louwes Lelystad	286
 REGISTER PERSONEN	 365
 OVER DE AUTEUR	 370
 HISTORIA AGRICULTURAE	 371

AFKORTINGEN

ABTB	Aartsdiocesane R.K. Boeren- en Tuindersbond
ANWV	Algemeen Nederlands Werklieden Verbond
ARA	Algemeen Rijksarchief
ARP	Antirevolutionaire Partij
A.V.R.O.	Algemene Vrijzinnige Radio Omroep
BMGN	<i>Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden</i>
BWSN	<i>Biografisch Woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland</i>
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CAS	Christelijk Arbeidssecretariaat
CB	Centraal Bureau
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CBTB	Christelijke Boeren- en Tuindersbond
CHU	Christelijk Historische Unie
CLO	Centrale Landbouworganisatie
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
DB	Dagelijks Bestuur
DRM	Derk Roelfs Mansholt
EdD	Eenheid door Democratie
FDN	Ferdinand Domela Nieuwenhuis
FML	Friesche Maatschappij van Landbouw
FNV	Federatie Nederlandse Vakverenigingen
FNZ	Federatie Algemene Nederlandse Zuivelbond
FZW	Federatie van landbouwverenigingen in het Zuidelijk Westerkwartier
GBB	Groninger Boerenbond
GCBTB	Groninger Christelijke Boeren- en Tuindersbond
GML	Groninger Maatschappij van Landbouw
GMvL	Geldersche Maatschappij van Landbouw
GMLN	Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid
GNG	Genootschap van Nijverheid in de provincie Groningen
GNO	Genootschap ter Bevordering der Nijverheid te Onderdendam
HB	Hoofdbestuur
HBS	Hogere Burger School
HDL	H.D. Louwes
HML	Hollandsche Maatschappij van Landbouw
IISG	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
KAB	Katholieke Arbeidersbeweging
KDC	Katholiek Documentatiecentrum
KNBTB	Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond
XVI	

KNLC	Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité
KVP	Katholieke Volkspartij
LBM	Landbouwmaatschappij
LBS	Landbouwschap
LCO	Landbouw-Crisisorganisatie
LCB	Limburgsche Christelijke Boerenbond
LEI	Landbouw-Economisch Instituut
LLTB	Limburgse Land- en Tuinbouwbond
L en M	Landbouw en Maatschappij
LTB	(Katholieke) Land- en Tuinbouwbond
LTO-Nederland	Land- en Tuinbouworganisaties Nederland
LVV	(Ministerie van) Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening
MLG	Maatschappij van Landbouw in de provincie Groningen
MLNW	Maatschappij ter bevordering van Landbouw en Nijverheid in het Westerkwartier
NAHI	Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut
NAS	Nationaal Arbeids-Secretariaat
NBAL	Nederlandse Bond van Arbeiders in de Landbouw
NBB	Nederlandse Boerenbond
NBLA	Nederlandsche Bond van Landarbeiders
N-BML	Noord-Brabantse Maatschappij van Landbouw
NCAB	Nederlandse Christelijke Agrarische Bedrijfsbond
NCB	Noordbrabantse Christelijke Boerenbond
NCBTB	Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond
NCLB	Nederlandse Christelijke Landarbeidersbond
NCR	Nationale Coöperatieve Raad
NKV	Nederlands Katholiek Vakverbond
NLC	Nederlandsch Landbouw-Comité
NPF	Nederlandse Pluimvee Federatie
<i>NRC</i>	<i>Nieuwe Rotterdamsche Courant</i>
NSB	Nationaal-Socialistische Beweging
NVV	Nederlands Verbond van Vakverenigingen
OLM	Overijsselsche Landbouwmaatschappij
PBO	Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie
PGRV	Provinciaal Groninger Rederijkers Verbond
PvdA	Partij van de Arbeid
RAA	Rijksarchief Assen
RAG	Rijksarchief Groningen, tegenwoordig Groninger Archieven
RAU	Rijksarchief Utrecht
RBVVO	Rijksbureau Voedselvoorziening in Oorlogstijd
RBVVVO	Rijksbureau Voorbereiding Voedselvoorziening in Oorlogstijd
RKSP	Rooms-Katholieke Staatspartij
RKWV	Rooms-Katholiek Werklieden Verbond

SDAP	Sociaal-Democratische Arbeiders Partij
SDB	Sociaal-Democratische Bond
SDP	Sociaal-Democratische Partij
SER	Sociaal-Economische Raad
SEV	Sociaal-Economische Voorlichting
St.v.d.L.	Stichting voor de(n) Landbouw
ULO	Uitgebreid Lager Onderwijs
VBB	Veenkoloniale Boerenbond
VDB	Vrijzinnig-Democratische Bond
VLB	Veenkoloniale Landbouwbond
VU	Vrije Universiteit
WBO	Wet Bedrijfsorganisatie
ZLM	Zeeuwsche Landbouwmaatschappij
z.p. z.j.	zonder plaats, zonder jaar
ZNZ	Zuid-Nederlandse Zuivelbond

Ouderlijk gezin: H.J. Louwes en W. Tonkes, S.L. Louwes en H.D. Louwes (S.L. is de oudste, geb. 1889; H.D. de jongste, geb. 1893). Mevr. S.L. Louwes-Robertson Baarn

PROLOOG¹

'Met H.D. Louwes ging een mens en een tijdperk heen. Door de bezetting van tal van sleutelposities en zijn enthousiasmerende werking in andere verbanden stempelde hij de dertiger jaren en de naoorlogse veranderingen met zijn geest. De verantwoordelijkheid die hij daardoor droeg was dikwijls bijzonder groot en plaatste hem dan soms in de eenzaamheid van deze hoge verantwoordelijkheid. Hij kon dit alles met een merkwaardige blijmoedigheid dragen...doordat hij wezenlijke dingen in het leven niet losliet: zijn geloof, zijn herkomst uit gezin en streek en het in verantwoordelijkheid willen en durven staan.

En toch zijn dit slechts enkele kanten van zijn rijk geschakeerde persoonlijkheid. Immers, wie kent wie? Het geheim van de ander is niet van ons.

J.A. Buurma (1960)